

Portugees – Israëlietische Gemeente te Amsterdam

ק"ק ספרדים תלמוד תורה באמשטרדם

הרב יוסף בנימין צרפתי
ק"ק ת"ת ספרדים
אמשטרדם

יום ד' ג' אלול תשפ"א.

לכבוד ידידי וחביבי איש כלבבי ליש ולביא, הגאון כמוה"ר רפאל אייפרס שליט"א רב ואב"ד דיסלדורף יצ"ו, וכעת עלה ונתעלה לארץ הקודש ואיתן מושבו בעיר הקודש ירושלים ת"ו.

מכתבו ע"ד פיוט דוי הסר הגיעני היום והנני נחפז להשיבו בו ביום. הנה האמת כדברי כת"ר שמנהג ק"ק אשכנזים פה אמשטרדם יצ"ו לזמר דוי הסר בשבע ברכות אף בשבת קודש. והמנהג מיוסד על אדני פז דברי רבותינו מהר"ם מרוטנבורק ומהרי"ל ז"ל כאשר כתב כת"ר. וממילא אינו צריך לדידי להסכים שלא לחוש לדברי האחרונים שכתבו שלא לאומרו בשבת, שהרי מנהג אמשטרדם הנ"ל יסודתו בהרי קודש בדברי רבותינו הראשונים כמלאכים שכל דבריהם אמת וצדק, ומינה לא תזוע שכל הפורש מהם כפורש מן החיים.

והנה פיוט דוי הסר חיברו רבנו דונש בן לברט ז"ל, ורמז שמו הטוב בראשי תיבות ד"וי ו'אז ניחנו שיעה, כאשר עשה בפיוטו דרור יקרא לבן עם בת. ופשוט אצלי שלא חיברו כרשות לברכת המזון של שבע ברכות, אלא שנהגו לאומרו בשבע ברכות ע"ד זכר לחרבן כדאיתא בברכות (דף ל':) ובב"ב (דף ס':), משום דוי הסר וגם חרון שיבנה בית המקדש, ואז אלם בשיר ירון, ולא דוקא בבית חתן וכלה (או"ח סי' תק"ס, ג' בהגהה). עיין שם. ואפשר שנהגו כן מפני שיש בו אסמכתא לשבע ברכות, משום נחנו מעגלי צדק, למנהג האשכנזים שהכלה מקיפה את החתן ז' פעמים, כדכתיב (ירמיה ל"א, כ"א) נקבה תסובב גבר. ומשום שעה ברכת ישורון, לברכם בזרע ברך ה', ע"ד שאומרים הספרדים בברכת המזון של שבע ברכות, הרחמן הוא יברך את החתן והכלה בבנים זכרים לעבודתו יתברך.

והנה רבים נתחבטו בגירסת הפיוט ופירושו, ועל כן אבארו כאן בקצרה כפי הנראה לע"ד. דוי הסר וגם חרון, יסד כן על פי והסר ממנו יגון ואנחה של ברכת השיבה שופטנו, וכדכתיב (איכה א', כ"ב) ולבי דוי וכדכתיב (שם ד', י"א) שפך חרון אפו. ואז אלם בשיר ירון, יסד כן על פי ישעיה (ל"ה, ו') אז ידלג כאיל פיסח ותרון לשון אלם, כדאמר בתנחומא (סוף תרומה) עה"פ (תהילים צ"ו, י"ב) אז ירננו עצי היער, וכדאמר בסוטה (דף מ"ח.) ובגיטין (דף ז'.). עיין שם. נחנו במעגלי צדק, יסד כן על פי תהילים (כ"ג, ג') נפשי ישובב ינחני במעגלי צדק למען שמו. ויש גורסין מעגלי צדק בלא ב', להיות כל דלת יתד ושתי תנועות. ויש גורסין במעגלי צדק בבי' כלשון הכתוב, שהרי הסוגר אינו יתד ושתי תנועות. ולשון במעגלי צדק מבורר טפי. ומיהו רבנו לפי דרכו לא יסד אלא נחנו מעגלי צדק. ויש המציאו להוסיף צדק וכשרון או שובי לבצרון להשלים החרוז, וכל המוסיף גורע (סנהדרין דף כ"ט.). שעה ברכת ישורון, כלומר קיים ברכת משה רבנו לשבטי ישראל, בפרשת וזאת הברכה (דברים פרק ל"ג). ויש גורסין ברכת ישורון ואין כאן אלא יתד ותנועה וקאי על משה רבנו. ויש גורסין ברכת בני ישורון ויש כאן שתי יתדות ותנועה וקאי על בני ישראל. ולשון ברכת ישורון מבורר טפי. ולא היגיהו שעה ברכת בני ישורון אלא מפני שהסמיכו דוי הסר לברכת המזון. ומיהו רבנו לא יסד אלא שעה ברכת ישורון.

ויש גורסין שעה ברכת בני אהרן, להיות ישורון בשורוק ואהרן בחולם כמו חרון וירון, ומהם חשבו הפיוט רשות לברכת כהנים. ויש חדשו פשרה לומר שניהם שעה ברכת בני ישורון בני אהרן, או שאם המברך כהן אומר בני אהרן ואם המברך ישראל אומר בני ישורון. וזקנו היעב"ץ בסידורו הפליג לומר שעה ברכת בני ישורון כברכת בני אהרן. ואינו כן אלא צ"ל ברכת ישורון. וכן מוכח מהמשך הפיוט אשר נמצא בגנזי קהיר (והובא בסדר הסעודה וההגדה ללילי פסח, ירושלים תשע"ב דף 73) וז"ל ארורים הך אשר ערו, חבצלת השרון, וצרי

Portugees – Israëlietische Gemeente te Amsterdam

ק"ק ספרדים תלמוד תורה באמשטרדם

עמד כולם, לשגעון ועורון. ויקריבו ביום שבת, בחיריך בני אהרן, שני כבשים בני שנה, ולכבש עשרון. וישירו בני לוי, חסידך בקול גרון, ושירתם תהא לעד, ותכתב לדור אחרון. עכ"ל. וכיון שישד למטה בני אהרן, סעיד וסמד הוי לן שלא יסד למעלה בני אהרן.

וני"ל שגם המשך הפיוט הוא לרבנו דונש ז"ל, ויסד אירורים היך באל"ף וה"א לרמוז שמו בלשון הקודש אידונים הילוי, וכמ"ש בס' צורת הלבנה (קדושים י"ט, ל' דף קס"ד) וז"ל וכיון שהזכרתי את הפיוט דרור יקרא, אבוא אעיר על הבתים אלהים תן במדבר הר והדוך קמי אל קנא, שאע"פ שלא חתם בהם רבנו את שמו דוני"ש כמו בשאר הבתים דרור דרוש דרוך ודעה, מ"מ נ"ל כי גם אותם בתים הם לרבנו, אלא שרצה לרמוז גם את שמו בלשון הקודש אידונים הילוי ורמוזו בבתים אלהים ה'דוך וק"ל. עכ"ל. וני"ל שישד ארורים הך, בהמשך לשעה ברכת ישורון, כדאמר בירושלמי (תוספות מגילה דף ז': ד"ה דלא) ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים.

לכיון שהזכרתי את הפיוט דרור יקרא, אימא בה מילתא, שכל הפיוט כולו יתד ושתי תנועות, וא"כ צ"ל שבו נוחו ביום שבת ולא שבו ונוחו בוא"ו, וכן שעה שועת בני עמי ולא שעה לשועת בלמ"ד, וכן נתוץ צרי באף עברה ולא באף ועברה בוא"ו. ואפשר שצ"ל הדוף קמי בפ"ה, כמו (דברים ו', י"ט) להדוף את כל אויבך, וכן חי-אל קנא במקף, כמו (איוב כ"ז, ב') חי-אל הסיר משפטי, קרוב ליתד ושתי תנועות. ולבסוף צ"ל נצור מצות אלהיך שמור שבת קדושך, ולא נצור מצות קדושך שמור שבת קדושך].

והשתא אם תבט בעינא פקחא על פיוט דוי הסר בכלל, ועל בית ויקריבו ביום שבת בפרט, דעת נוטה שישדו רבנו לפייטו בשבתות בין המצרים. ואם כנים אנחנו שעיקרו לא נוסד אלא לשבת, לית דין צריך בשש שאין לומר דעביד כמר עביד דעביד כמר עביד כדברי הרב ר' הלל מאירס, אלא לכתחילה ישירו בקול גרון דוי הסר אף בשבת שבע ברכות וכדברי כת"ר.

והנה הטעם שהיו אומרים אך ורק בית דוי הסר והשמיטו שאר ג' בתים, אפשר שבאמת מלכתחילה לא תקנו הראשונים אלא לומר בית ראשון בלבד, לפי שאין צריך לשבע ברכות כי אם בית דוי הסר זכר לחרבן ונחנו מעגלי צדק ע"ד נקבה תסובב גבר כנ"ל. אך יותר נראה שפסקו מלומר שאר הבתים עד שנשתכחו מפני שלא יכלו לומר ארורים הך אשר ערו חבצלת השרון, וצרי עמד כולם לשגעון ועורון. על דרך פיוט מעוז צור של חנוכה, שלא יכלו יותר לומר בית חשוף זרוע קדשך כמובן. וכיוצא בזה ראיתי ושמעתי בק"ק שאלוניקי יצ"ו שאין אומרים יונים נקבצו עלי אלא סורים נקבצו עלי. והסבירו לי כי היונים כבשו את א"י דרך סוריה וחיילים סורים הם שנקבצו עלינו. ונומיתי להם כי יו"ן בגימטריא ס"ו וסורים היינו יונים ושמחיו כל השומעים. (ופה ק"ק ת"ת אין אומרים מעוז צור כלל).

וני"ל שאע"פ שזכינו שנמצא המשך הפיוט, וברוך שמסר עולמו לשומרים, אין לשנות מנהג העולם לאומרו בשלמותו, והנח להם לישראל. ומכל מקום מכאן ואילך טוב להדפיסו בשלמותו בסדרי ברכת המזון בתחתית הגליון. ואדרבה, אם יסכימו כל המזומנים לאומרו בשבתות מרישא ועד גמירא יישר כוחם. ועל כל פנים נקוט מיהא פלגא דהנהו לקוטאי חדשים מקרוב באו שפיר דמי שיאמרו בית דוי הסר בשבת במקום שנהגו פה ק"ק אמשטרדם באין פוצה פה ומצפץ והיה זה שלום.

ויהי רצון שיפייסו אב הרחמן על יסורין של טלטולא דגברא אל ארץ טובה (ברכות דף ה'. וסנהדרין דף כ"ו.), שכסא כת"ר ירום ונשא וגבה מאד והיה שמו כשם הגדולים אשר בארץ לגאון ולתפארת.

באהבה רבה, יוסף בנימין צרפתי